

Civilsamhällets matdistribution – en ideal lösning på fattigdom och klimatkris?

Elinn Leo Sandberg, Anna Angelin, Johan Vamstad

Elinn Leo Sandberg, doktorand, Socialhögskolan vid Lunds Universitet, Lund.

E-post: elinn.leo_sandberg@soch.lu.se

Anna Angelin, docent, Socialhögskolan vid Lunds Universitet, Lund.

E-post: anna.angelin@soch.lu.se

Johan Vamstad, docent, Centrum för civilsamhällesforskning, Marie Cederschiöld högskola, Stockholm. E-post: johan.vamstad@mchs.se

Syftet med denna översiktsartikel är att sätta in matdistribution till personer i fattigdom i ett sammanhang, för att bättre förstå dess betydelse för mottagare, civilsamhällesorganisationer och i förlängningen även välfärdsmodellen i Sverige. Artikeln synliggör en förändring där ett ökat behov av kostnadsfri eller billig mat för fattiga grupper möts av ett ökat utbud av mat distribuerat av civilsamhället, en till synes ideal lösning för minskad fattigdom och klimatkris. Analysen visar dock på en spänning och en dubbelsidighet mellan synbart högst önskvärda effekter (att mat ej kastas och människor i fattigdom får mat för dagen) och förvånansvärt allvarliga potentiella bieffekter och underliggande problem. Till det senare räknas transformation och risk för institutionalisering av civilsamhällets arbete som innebär en diffusion av ansvar och mix av institutionella logiker mellan offentlig välfärd, näringsliv och civilsamhälle. Konklusionen blir att en hållbarhetsparadox tar form och att fattigdom och klimat kan visa sig vara två separata problem som kräver sina separata lösningar.

The purpose of this article is to contextualize food distribution to better understand its significance for poor recipients, civil society organisations, and ultimately also the Swedish welfare model. The article highlights a change where an increased need for free or cheap food for poor groups is handled by an increased supply of food waste distributed by civil society organisations, a seemingly ideal and innovative solution to reduce poverty and the climate crisis. However, the results show tension and a duality between apparent beneficial effects (that food is not thrown away and that people in poverty get affordable food) and surprisingly serious potential side effects and underlying problems. The latter includes the transformation and risk of institutionalization of civil society's work, which may lead to diffusion of responsibility and a mix of institutional logic between public welfare, business, and civil society. In conclusion, a sustainability paradox takes shape, and it suggests that poverty and climate change may be two separate problems that require their separate solutions.

Inledning

Civilsamhällets insatser för fattiga personer har under senare år inriktats mot att ge tillgång till mat, genom utdelning av livsmedel, matservering och nya sociala matbutiker (Karlsson & Vamstad, 2020; Lambie-Mumford & Silvasti, 2021). Denna utveckling är, enligt civilsamhällesföreträdare, en effekt av ökade behov från en allt bredare grupp av fattiga, från de allra mest marginaliserade till de som har låga löneinkomster eller olika välfärdsinsatser, men som ändå inte kan täcka sitt grundläggande matbehov (Vamstad & Karlsson, 2022). Utvecklingen bör dock även ses som ett resultat av en större medvetenhet om matsvinn och dess klimatpåverkan. Genom hela livsmedelskedjan, från produktion till grossister, butiker, restaurangverksamheter och hushåll slängs stora mängder av duglig mat. Tusentals ton av denna mat distribueras årligen till fattiga genom samarbete mellan företag och civilsamhällesorganisationer. Den tydliga tillväxten av sådana insatser är alltså ett resultat av att en ökad efterfrågan på billig eller kostnadsfri mat möts av ett ökat utbud av de livsmedel som annars blivit matsvinn. Mötet mellan denna efterfrågan och detta utbud av mat framstår som en lösning som gynnar alla parter, personer i fattigdom kan få bättre matsäkerhet, civilsamhällesorganisationer får resurser att förse sina målgrupper med mat, samtidigt som livsmedelsföretag kan minska sitt klimatavtryck och öka sitt sociala ansvarstagande. Matdistributionen framstår alltså som en ideal lösning på socialpolitiska frågor, hållbarhetsfrågor och i vidare mening även samhälls-ekonomiska frågor. Vi vill med denna korta artikel belysa just det ovanliga i att civilsamhällets matdistribution verkar samtidigt i flera olika sammanhang, men vi gör det utifrån det kritiska perspektiv som alla påstått ideala lösningar bör bemötas med. Detta är inte minst viktigt eftersom dynamiken i utbud och efterfrågan av mat talar för att de ideella matinsatserna kommer fortsätta ha en aktiv tillväxt i framtiden.

Fördelarna med utvecklingen är alltså uppenbara, men finns det även andra perspektiv på denna utveckling? Vilka konsekvenser får det till synes perfekta giftemålet mellan civilsamhälle och näringsliv i ett bredare samhällsperspektiv? I den här artikeln kommer vi att närma oss dessa frågor från flera olika perspektiv. Vi kommer belysa olika motiv som ligger bakom den ökade matdistributionen till fattiga samt utforska vilka underliggande och oavsiktliga problem denna utveckling kan generera och vidare även vilka effekter utdelning av mat kan få för mottagare och den svenska välfärdsmodellen. Avslutningsvis kommer vi även att se till hur en expansion av matinsatserna påverkar civilsamhällesorganisationerna som genomför dem. I metodologiska termer är detta en litteraturstudie som samlar kunskap från olika litteraturer, med sikte på att empiriskt bidra till en sammanhållen och kritisk beskrivning av ett gränsöverskridande fenomen. Sammantaget är alltså syftet med denna översiktsartikel att sätta in

matdistributionen i ett sammanhang för att bättre förstå dess betydelse för fattiga mottagare, distribuerande civilsamhällsorganisationer och i förlängningen även välfärdsmodellen i Sverige.

Matdistribution som svar på fattigdom

Matfattigdom definieras som otillräcklig ekonomisk tillgång till en kost av tillräcklig mängd och kvalitet för att upprätthålla en näringsriktigt tillfredsställande och socialt acceptabel diet (O'Connor, Farag & Baines, 2016:431ff; översättning av Karlsson, 2019:108). Matfattigdom, handlar om att människor inte har råd att handla mat, bortprioriterar mat, återkommande köper näringsfattig mat och saknar sociala sammanhang för att äta (Karlsson, 2019). Det ökade utbudet och efterfrågan av matinsatser har tagits som intäkt för att vi har en växande matfattigdom i Sverige. Matfattigdom står dock sällan som ett självständigt problem utan bör framförallt ses som en konsekvens av en övergripande materiell eftersatthet och fattigdom hos ett hushåll. I en svensk kontext blev begreppet matfattigdom uppmärksammat genom Sveriges stadsmissioners fattigdomsrapport (Sveriges Stadsmissioner, 2019). De nu tio stadsmissionerna utgör de civilsamhällsorganisationer vars matdistribution är mest beforskad i Sverige. Enligt statistik insamlad av stadsmissionerna och forskaren Magnus Karlsson genomförde de mellan 2015 och 2020 mer än 420 000 insatser, varav den ojämförligt vanligaste var distribution av mat (Sveriges stadsmissioner, 2021).

En annan tydlig utveckling inom detta område är de senaste årens nystartade sociala matbutiker. Den första sociala matbutiken i Sverige startades i Rågsved (Stockholm) år 2015. Verksamheterna expanderar och mellan åren 2021 till 2022 fördubblade Stadsmissionen i Stockholm och Räddningsmissionen i Göteborg sina sociala matbutiker, de gick från tre till sju butiker (Stockholms Stadsmission, 2022; Räddningsmissionen, 2022). I sociala matbutiker får personer som kan uppvisa att de har låg inkomst, vanligen motsvarande ekonomiskt bistånd från socialtjänsten, bli medlemmar och handla mat till ett kraftigt nedsatt pris. Maten är donerad från livsmedelsproducenter, grossister och daglivaruhandeln och hade kasserats som matavfall och matsvinn om den ej skänkts. Det rör sig företrädesvis om livsmedel i form av osålda säsongsvoror, varor med förpackningsfel, samt kort bäst före-datum. Verksamheterna omsätter stora volymer mat. Under 2021 hade Stadsmissionerna tre sociala matbutiker med 9250 aktiva medlemmar och de omsatte 2100 ton mat (enligt deras egen uppgift). Samma år hade Räddningsmissionens matbutik Maträtt i Göteborg 6500 registrerade medlemmar och de omsatte 1000 ton mat (enligt deras egen uppgift).

Måltidservering till människor i utsatthet likt soppkök och mer begränsad utdelning av mat genom brödköer har långa historiska rötter. Idag utgör dock distribution av donerad överskottsmat från civilsamhället en ny och mer omfat-

tande praktik som alltmer utvecklats mot att institutionaliseras och normaliseras i västvärlden (Lambie-Mumford & Silvasti, 2021, Riches, 1997, 2002). Denna matdistribution definieras som ny eftersom den indikerar en slags transformation och utveckling mot en välgörenhetsekonomi (Kessl, 2016; 2020; Kessl et al, 2021) där fattiga personer i allt större utsträckning hänvisas från den primära marknadens handel till välgörenhetsekonomins etablerade andrahandsmarknad såsom sociala matbutiker. Välgörenhetsekonomi innebär att verksamheter som soppkök, butiker och utdelning av mat och varor till behövande gradvis institutionaliseras samt får en ökande och allt mer synlig roll och funktion i samhället. Att utgöra den yttersta garanten för tillgång till mat blir då inte längre en uppgift vilken enbart åligger offentlig lagstadgad välfärd och dess sociala arbete. Denna utveckling mot spridning av ansvaret för de mest utsatta genererar och uppmuntrar en välfärdspluralism där socialt arbete utförs inom olika sektorer och där civilsamhällets verksamheter understöds politiskt, både direkt och indirekt (Kessl, 2020). Även om civilsamhället är utförare av välgörenhetsekonomi står den i en tydlig beroenderelation till både offentlig och privat sektor. Verksamheten skulle inte kunna fortgå utan fortsatta donationer av livsmedel från privat sektor. Den offentliga sektorn kan framför allt möjliggöra denna utveckling genom mer tillåtande lagstiftning som reglerar livsmedelshantering och offentliga upphandlingar. Den offentliga sektorn har också funktionen att betala för olika slags arbetsmarknadsinsatser som arbetsträning eller praktiker, vilket är en ekonomiskt viktig del av matdistributionen (Lambie-Mumford & Silvasti, 2021; Silvasti & Tikka, 2021). Denna roll för den offentliga sektorn är viktig men mindre framträdande än den som ges i traditionella beskrivningar av det svenska välfärdssamhället. Den socialdemokratiska välfärdsregim som Sverige ansetts vara det främsta exemplet på definieras av att staten är den helt dominerande välfärdsaktören (Esping-Andersen, 1990). Även om det inte går att tala om något pågående regimskifte så måste denna traditionella beskrivning nyanseras något, åtminstone för vissa typer av välfärdsinsatser.

Matdistribution som svar på klimatkrisen

I Sverige är Livsmedelsverket, Jordbruksverket och Naturvårdsverket pådrivande i arbetet med att minska matsvinn och donera livsmedel (se Jordbruksverket, 2022; Livsmedelsverket, 2022). Direktiven och riktlinjerna har sitt ursprung i EU:s olika policies och Förenta Nationernas hållbarhetsmål Agenda 2030. Matdonationer och EU:s ”zero-waste initiativ” har motiverats som en del av den cirkulära ekonomin och som ett led i att minska matsvinn och klimatpåverkan (Leskošek & Zidar, 2021). Även i andra europeiska länder och på EU-nivå är vanligen jordbruks- och livsmedelsmyndigheter pådrivande. I EU:s ”Food donation guidelines” framhålls att det bästa sättet att ta tillvara på matsvinn

är att redistribuera det till personer som är i behov av maten, det vill säga fattiga (European commission, 2017). I riktlinjerna myntas även begreppet ”Food surplus”, som vanligen översätts till matspill, som ett sätt att omdefiniera den negativa klang som kan kopplas till matavfall och kasserad mat. Även EU:s ”Food Distribution Program for the Most Deprived Persons of the Community” (MDP), är bidragande till att flera europeiska länder byggt ut sitt system för matdistribution via civilsamhället (Silvasti & Tikka, 2021). Hållbarhetsmålen i Agenda 2030 samt EU har med andra ord stort inflytande på den utveckling som nu tar form där mat inte ska kastas utan vidareförmedlas till fattiga.

Välfärden, civilsamhället och hjälpen till de fattiga

Civilsamhällets organisationer har under lång tid antagit en komplementär och delvis pionjär roll i förhållande till det offentliga sociala arbetet genom att erbjuda måltidsserveringar med en tydlig social dimension (jfr Blennberger, 1993). Målgruppen har vanligen varit personer i hemlöshet, personer med missbruksproblem eller psykisk ohälsa. Arbetet har dock utvecklats under 2000-talet mot matdistribution, främst baserat på en ökad efterfrågan samt bredare målgrupper av behövande där även pensionärer och barnfamiljer ansöker om mathjälp.

Ansvaret att tillgodose skälig levnadsnivå åligger landets kommuner. Fattiga personer med medborgarskap kan alltid ansöka om ekonomiskt bistånd som avser täcka kostnader för mat enligt Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) 4 kap. 1 § samt akut nödbistånd för mat 4 kap. 3 §. Trots detta är det fortfarande personer med långvarigt bidragsmottagande som är den främsta mottagargruppen för stadsmissionernas matdistribution följt av utsatta EU-medborgare, papperslösa flyktingar samt de Karlsson & Vamstad (2020) definierar som ”de ohjälpta”, individer som fallit utanför tillgång till eller mellan välfärdens insatser. Denna utveckling visar på en större mångfald av behov och insatser, där civilsamhällets organisationer har särskilt stor betydelse för vissa, specifika grupper. Även om den offentliga sektorn generellt sett är fortsatt den viktigaste aktören för utsatta grupper, så vittnar denna utveckling ändå om en bristande kapacitet att tillgodose tillräckliga ersättningsnivåer och att inkludera de ohjälpta individer som är i starkt behov av matdonationer. Här kan vi återigen lyfta fram betydelsen av välgörenhetsekonomin för dessa gruppers basbehov. Huruvida den alltjämt ökande matdistributionen till fattiga främst beror på ökade behov i form av sänkta ersättningsnivåer, pandemirelaterad utsatthet, betydande migrantströmmar, eller om den främst förklaras av att det numera faktiskt finns alltför verksamheter med utbud av överskottsmat är komplext att fastställa. Sannolikt har samtliga av dessa faktorer en inverkan. Det vi kan konstatera är ett ökande utbud och ett betydande behov av tillgång till donerad mat vilket dessutom kraftigt ökat under det senaste halvårets stegrande prisökningar på mat.

En ideal lösning för fattigdom och klimat?

Den typen av filantropi som matdistribution, åtminstone delvis, är ett uttryck för hur under ett par årtionden skiftat från ensidig välgörenhet till mer ömsesidiga arrangemang och hybridlösningar som inkluderar många olika sorters aktörer från näringsliv, civilsamhället och offentlig sektor (Skov Henriksen et al., 2015). Syftet med sådana sägs ofta vara en ”win-win” lösning, vanligtvis initierade av näringslivsfilantroper. Med denna utveckling har dock också följt en kritisk vetenskaplig debatt som ifrågasätter sättet på vilket integrerandet av marknadslösningar och marknadsaktörer i insatser för exempelvis fattiga har gett enskilda filantroper oproportionerligt, och potentiellt odemokratiskt, inflytande över socialpolitiken (McGoey, 2016; Aschoff, 2015). Detta gäller särskilt i de sammanhang som sådana filantropiska initiativ delfinansieras av offentliga medel (Reich, 2018; Vamstad, 2022). Detta kritiska perspektiv är bredare än frågan om matdistribution, men det hjälper att påvisa problemet med att sådana insatser anses lösa det omedelbara akuta problemet samtidigt som det tillgodoser alla parter direkta behov, alltså illusionen om att alla kan vinna inom befintliga strukturer. Illusionen gör det lätt att förbise det faktum att matdistributionen inte är en lösning på problemet att människor saknar mat till att börja med (Giridharadas, 2019). När maten doneras motiveras det som ett led i en cirkulär ekonomi, i motsats till en linjär ekonomi där livsmedel produceras, används och kasseras (Kirchherr et al., 2017; Ellen MacArthur Foundation, 2013; 2022). Denna motivering har visat sig ha sina brister då produktionen av livsmedel inte bygger på ett system som eftersträvar att minska och ta bort livsmedelsindustrins överproduktion (Silvasti & Tikka, 2021). Att donera mat är enligt detta synsätt en kortsiktig icke hållbar lösning, som undviker frågan om varför mat överproduceras och kasseras. Det finns även kritiska perspektiv där det påtalas risker för att livsmedelsindustrins matdonationer främst motiveras av att framställa det enskilda företaget i bättre dager. I dessa fall närmar vi oss det som kallas för social och green washing där företags hållbarhetsmål, eller *Corporate Social Responsibility*, kan uppfattas som en del av en marknadsföringsstrategi.

Ytterligare en relaterad kritik som framförts är att ömsesidiga ”win-win” lösningar från filantropiska initiativ individualiserar sociala problem på ett sätt som överskuggar det strukturella samhällsperspektivet på exempelvis fattigdomsfrågan (Kohl-Arenas, 2015). Denna kritiska, framför allt amerikanska, litteratur efterfrågar istället universiella rättigheter liknande konstruktionen av den svenska välfärdsmodellen istället för filantropi (Vamstad, 2022). När de som mottar mat från civilsamhället framställs som gynnade undviks vanligen frågan om varför människor är matfattiga och hur långsiktiga lösningar ska komma till stånd.

En ideal lösning för fattiga mottagare?

Mat via frivilligorganisationer har inte setts som ett legitimt sätt att uppnå social trygghet för fattiga grupper inom den nordiska välfärdsmodellen (Silvasti & Tikka, 2021). Istället har monetärt stöd och universella rättigheter eftersträvat. De senaste åren har dock matdistribution via civilsamhällets organisationer i allt större utsträckning kommit att legitimeras av livsmedelsindustrin, handel, stat och EU samt har även primärt framställts som en positiv innovativ lösning i medial rapportering. Denna förändring bygger inte på ny forskning som visar att civilsamhällets matdistribution blivit en bättre eller mer ändamålsenlig metod för att hjälpa fattiga. Det finns lite evidens inom internationell forskning för att matdistribution från civilsamhället skulle vara en effektiv fattigdomsreducerande intervention i någon större skala (Caraher & Furey, 2017; Lambie-Mumford & Silvasti, 2021; Middleton et al., 2017). Mottagare av maten framhåller att maten mättar och bidrar till en kortsiktig hjälp och trygghet i en akut situation, samtidigt är det vanligt förekommande att matdistributionen kan skada personer psykosocialt. Skam, stigma, låg grad av valfrihet och autonomi är några av de psykosociala följderna som lyfts fram i forskning som belyser mottagarnas upplevelser (Middleton et al., 2017). Maten som förmedlas kan även vara otjänlig och icke ändamålsenlig, kritik som sällan framförs till berörda organisationer, sannolikt utifrån logiken att man inte gärna biter den hand som föder en. Det går med andra ord att ifrågasätta om mat som förmedlas via civilsamhället kan anses vara en hållbar och långsiktig strategi för att minska matfattigdom för utsatta grupper (Lambie-Mumford & Silvasti, 2021). Samtidigt bör det framhållas att det i stort saknas svensk forskning som belyser fattiga personers erfarenheter av matdistribution. Författarna till denna artikel är i den initiala fasen av ett mångårigt forskningsprojekt som kommer studera just detta. Den kritik som finns mot mat till fattiga grupper via civilsamhället beskriver tillvägagångssättet som en plåsterlösning som inte läker roten till grundproblemet (Caraher & Furey, 2017). Fattigdomen kvarstår och människor återkommer till civilsamhället för att motta mat. Om matdistributionen istället skulle motiveras och beskrivas som en tillfällig och akut hjälp, vilken inte är fattigdomsreducerande, skulle denna kritik kunna mildras. Det skall dock nämnas att en del organisationer, exempelvis Sveriges stadsmissioner, valt att både rikta betydande systemkritik och samtidigt fördela donerad mat motiverat av besökarnas akuta behov.

När många aktörer tar ansvar i förmedlingen av mat till fattiga blir det mer oklart vem som ska och kan ge stöd vid matbrist, trots att det yttersta ansvaret för rätten till mat i juridisk mening åligger kommunerna. Socialtjänstens absoluta uppdrag kan riskera att bli alltmer perifert och upplöst. Förekomsten av mat från civilsamhället innebär en risk för att offentlig välfärd kan reducera de

sociala stödformerna som avser att täcka mat såsom socialförsäkringar (Riches, 2021). Det riskerar därmed att underminera utvecklingen av sociala och universella rättigheter (Silvasti & Tikka, 2021). Eftersom stödet ej sker i offentlig regi finns inte heller ett helhetsgrepp eller möjligheter till formaliserade krav. Det kan även saknas likvärdighet, koordinering, dokumentation, och offentlighetstäckande statistik över omfattning och målgrupp.

Matdistributionens påverkan på civilsamhällets organisationer

Distributionen av mat genomförs i Sverige framför allt av väletablerade organisationer som Svenska Kyrkan, Stadsmissionerna, Hela Människan och Frälsningsarmén, men även en rad nyare, lokala organisationer. Dessa organisationer har under senare år fått en mer betydande roll även för andra sorters insatser för nya och gamla grupper av behövande (Vamstad, 2018). Sveriges stadsmissioner har exempelvis fått börja arbeta med allt allvarligare former av ekonomisk utsatthet, hemlöshet, missbruk och psykisk ohälsa (Vamstad & Karlsson, 2022). Detta sker samtidigt som de ser och påtalar ett ökat behov av påverkansarbete och representation av utsatta grupper, inklusive ett juridiskt sådant (Vamstad, 2018; Vamstad & Karlsson, 2022). Den mest expansiva sortens insats är dock idag matinsatser, eftersom de drivs på av både stark efterfrågan och stort utbud. Det är således en berättigad fråga om expansionen av matinsatserna på något sätt påverkar de andra sorternas insatser som civilsamhällesorganisationerna gör. Stadsmissionerna vittnar om att det är mycket enklare att samla in mat än pengar, det förra finns det ett nästan outsinnligt utbud av medan det senare alltid är en bristvara (Karlsson & Vamstad, 2020). Mat kan bara användas i en sorts insats medan pengar kan användas till allt sorts arbete, och snedfördelningen i utbud riskerar därför att ge en snedfördelning i insatser. Pengar är även den form av stöd som vanligen efterfrågas av fattiga personer eftersom det ger mottagaren störst valfrihet att handla det den behöver, när den behöver det och i de mest lämpande affärerna (Leo Sandberg, 2022).

Det finns i dagsläget ingen svensk forskning på hur civilsamhällesorganisationers självständighet påverkas av samarbeten med näringslivet i matdistribution. Det finns dock forskning som visar på att en medveten sammankoppling mellan en filantropisk organisation och ett företags varumärke kan begränsa de förras aktivism och engagemang i politiska frågor (t.ex. Burchell & Cook, 2013). Den eventuella påverkan på civilsamhällesorganisationer av samarbete med livsmedelsindustrin kan från ett teoretiskt perspektiv beskrivas i termer av institutionella logiker. Institutionella logiker anger hur institutioner verkar och deras gränser för vad som är möjligt och inte möjligt (Friedland & Alford, 1991; Thornton et al., 2012). Civilsamhället får förutsättas ha en annan institutionell logik än näringslivet. När civilsamhällets organisationer integreras i och institutionaliseras

som en del i livsmedelsindustrins hantering av matsvinn så är det rimligt att misstänka att näringslivets institutionella logik kan få inflytande över organisationernas verksamhet. Detta är inte nödvändigtvis av ondo men det är en effekt värd att väga in i bedömningen att alla vinner på samarbetet (Arvidson, Johansson & Scaramuzzino, 2018). Påverkan är rimligtvis också ömsesidig, som antyds av olika företags arbete med sociala mål, som vanligen genomförs enligt en logik om frivillighet och idealitet något som är kännetecknande för civilsamhället.

Diskussion

Matdistribution från civilsamhället till människor i fattigdom beskrivs ofta som en ideal lösning för både staten, livsmedelsindustri och handeln, civilsamhällets organisationer och mottagare av maten. Denna praktik är dock sparsamt beforskad, detta trots att matdistribution kan ha betydande efterverkningar för de inblandade aktörerna, inte minst människor i fattigdom. Denna översiktsartikel visar på en spänning mellan matdistributionens olika motiv och underliggande problem som påverkar fattiga mottagare, distribuerande civilsamhällesorganisationer och välfärdsmodellen i Sverige. Spänningen skapar en dubbelsidighet och en paradoxal relation mellan synbart högst önskvärda effekter och dess förvånansvärt allvarliga potentiella bieffekter. För mottagarna innebär matdistributionen att deras mest basala behov tillgodoses samtidigt som hjälpen minskar det klimatvidriga matsvinnet. Paradoxalt nog kan, som vi sett, denna lösning reducera mottagarnas autonomi och begränsa deras aktörskap. Tillkomsten av sociala matbutiker kan i detta perspektiv mildra paradoxen då mottagaren får en aktivare roll i att själv styra matdistributionen. För mottagaren kvarstår dock andra allvarliga bieffekter, som eventuell utträngning av andra, kanske mer långsiktiga, lösningar på fattigdomsproblemet. För civilsamhällets organisationer finns det också en paradoxal relation mellan det uppenbart goda i att få nästan obegränsade resurser för en central uppgift och de grundläggande problemen som kan uppstå när deras verksamhet måste delas med andra intressenter från andra samhällsfärer. Fria resurser skiftas till resurser bundna till en specifik insats som kanske bara hanterar ett problem istället för att lösa det. Organisationerna ges också många nya roller, medan ambitionen att bli rättighetsorganisationer riskerar att få stå tillbaka. Att matdistribution är ett gränsöverskridande fenomen som syftar till att lösa flera olika problem samtidigt innebär alltså nya utmaningar och kompromisser för alla parter. Samtidigt är det förstås ett värde i sig att kopplingen mellan problem som matfattigdom och klimatkris tydliggörs och att försök till lösningar inte blir inlåsta i ett för snävt sammanhang eller i tankemässiga och organisatoriska ”stuprör”.

Bieffekterna av, eller riskerna med, den synbara win-win-lösningen för mottagare och civilsamhällesorganisationer kan kanske ses som paradoxala, men de

möjliga effekterna på den offentliga välfärden är mer välkända och förväntade. Det finns tecken på att den offentliga välfärden legitimerar undandragande av egna nödinsatser, med att civilsamhällesorganisationer ytterst tar hand om dessa (Vamstad & Karlsson, 2022). Att den offentliga sektorn håller sig utanför matdistributionen är dock inget nytt eller typiskt svenskt, det är ovanligt att myndigheter arbetar med detta (Silvasti & Tikka, 2021). Att kommuner och andra myndigheter, som är ytterst ansvariga för välfärden, är frånvarande innebär dock att matdistributionen som insats är fragmenterad och utan samlat ledarskap.

Föreningen av civilsamhällets arbete med fattigdom och näringslivets arbete med klimatavtryck innebär att två institutionella logiker möts och eventuellt hybridiseras. Att civilsamhället och näringslivet påverkar varandras logiker är inte något nytt men mat-och-klimat-frågan skapar en samarbetsform som kan komma att bli en modell för andra frågor och områden. Denna typ av hybrid-samarbeten kan alltså bli en viktig modell för att motverka fattigdom, klimatförändring och kanske andra problem. Den paradoxala baksidan till den möjligheten är att fattigdom och klimat kan visa sig vara två separata problem som kräver sina separata lösningar, en hållbarhetsparadox tar sin form. När matsvinnet minskar i produktionskedjan kvarstår fattiga personers behov av mat.

Referenser

- Arvidson, Malin, Håkan Johansson & Roberto Scaramuzzino (2018). Advocacy compromised: How financial, organizational and institutional factors shape advocacy strategies of civil society organisations, *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 29, 4, 844-856.
- Aschoff, Nicole. (2015). *The New Prophets of Capital*. Verso.
- Blennberger, Erik (1993). Begrepp och modeller. I: *SOU 1993:82*. Fritzes.
- Burchell, Jon & Joanne Cook (2013). CSR, co-optation and resistance: The emergence of new agnostic relations between business and civil society, *Journal of Business Ethics*, 115, 4, 741-754.
- Caraher, Martin & Sinead Furey (2017). *Is it appropriate to use surplus food to feed people in hunger? Short-term Band-Aid to more deep-rooted problems of poverty*. Food Research Collaboration.
- Ellen MacArthur Foundation (2013). *Towards the circular economy. Economic and business rationale for an accelerated transition*. [Hämtat den 28 mars 2022], <https://ellenmacarthurfoundation.org/towards-the-circular-economy-vol-1-an-economic-and-business-rationale-for-an>
- Ellen MacArthur Foundation (2022). *What is a circular economy?* [Hämtat den 28 mars 2022], https://ellenmacarthurfoundation.org/topics/circular-economy-introduction/overview?gclid=EAIaIQobChMI07z39ejo9gIVbQfmCh3VbwlyEAAAYASABEGIsJfD_BwE
- Esping-Andersen, Gosta (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton: Princeton University Press.
- European commission (2017). *EU guidelines on Food donation*. Official Journal of the European Union, 60(C361).
- Friedland, Roger & Robert R. Alford (1991). "Bringing society back in: Symbols, Practices and Institutional Contradictions". I: Walter Powell & Paul DiMaggio (red.), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: The University of Chicago Press.

tema

- Giridharadas, Anand (2018). *Winners Take All: The Elite Charade of Changing the World*. Knopf.
- Jordbruksverket (2022). *Matsvinn och förluster vid livsmedelsproduktion*. [Hämtat den 28 mars 2022], <https://jordbruksverket.se/jordbruket-miljon-och-klimatet/matsvinn-och-forluster-vid-livsmedelsproduktion>
- Karlsson, Magnus (2019). Mattfattigdom i välfärdsstaten, *Socialmedicinsk tidskrift*, 96, 1, 106-115.
- Karlsson, Magnus & Johan Vamstad (2020). New deeds for new needs: Civil society action against poverty in Sweden, *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 31, 5, 1025-1036.
- Kessler, Fabian (2016). Charity economy – a symbol of fundamental shift in Europe, *Tidskrift för Socialpedagogik*, 18, 1, 147–152.
- Kessler, Fabian (2018). Charity Economy – in the Shadow of the Welfare State, *Global dialogue*, 8, 3.
- Kessler, Fabian, Melanie Oechler & Tina Schöder (2020). Charity Economy and Social Work. I: Fabian Kessler, Walter Lorenz, Hans-Uwe Otto, and Sue White (red.) *European Social Work – A Compendium*. Barbara Budrich.
- Kirchherr, Julian, Denise Reike & Marko Hekkert (2017). *Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions*. Innovation Studies Group, Copernicus Institute of Sustainable Development, Utrecht University, The Netherlands.
- Kohl-Arenas, Erica. (2015). *The Self-Help Myth: How Philanthropy Fails to Alleviate Poverty*. University of California Press.
- Lambie-Mumford, Hanna & Tina Silvasti (2021). Conclusion: Food Charity in Europe. I: Lambie-Mumford, Hanna & Tina Silvasti (red.) *The Rise of Food Charity in Europe*. Policy Press.
- Leo Sandberg, Elinn (2022). Kyrkligt arbete med fattiga, gåvor och ekonomisk utsatthet. I: Christiansson Drake, Elisabeth, Mats J. Hansson & Stig Linde (red.) *Diakoni. Reflektion och praktik*. Verbum.
- Leskošek, Vesna & Romana Zidar (2021). Redistributing waste Food to reduce poverty in Slovenia. I: Lambie-Mumford, Hanna & Tina Silvasti (red.) *The Rise of Food Charity in Europe*. Policy Press.
- Livsmedelsverket (2022). *Skänka mat – livsmedelsdonationer*. [Hämtat den 28 mars 2022], <https://www.livsmedelsverket.se/foretagande-regler-kontroll/regler-for-livsmedelsforetag/matsvinn-foretag/skankabort-mat>
- McGoey, Linsey. (2016). *No Such Thing as a Free Gift: The Gates Foundation and the Price of Philanthropy*. New Verso.
- Middelton, Georgia, Kaye Mehta, Darlene McNaughton & Sue Booth (2017). The experiences and perceptions of Food banks amongst users in high-income countries. An international scoping review. *Appetite*. Doi: 10.1016/j.appet.20017,10.029.
- O'Connor, Niamh, Karim Farag & Richard Baines (2016). What is Food poverty? A conceptual framework, *British Food Journal*, 118, 2, 429-449.
- Reich, Robert. (2018). *Just Giving: Why Philanthropy Is Failing Democracy and How It Can Do Better*. Princeton University Press.
- Riches, Graham (1997). Hunger and the Welfare State: Comparative Perspectives. I: Riches Graham (red.) *First World Hunger*. Palgrave Macmillan.

- Riches, Graham (2002). Food banks and Food security: Welfare reform, human rights and social policy. Lessons from Canada? *Social Policy & Administration*, 36, 6, 648-663.
- Räddningsmissionen (2022). *Räddningsmissionen i Göteborg öppnar sin andra MatRättsbutik*. [Hämtat den 6 april 2022], <https://www.mynewsdesk.com/se/raddningsmissionen/pressreleases/raeddningsmissionen-i-goteborg-oepn-ar-sin-andra-matraettsbutik-3161818>
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag* (SoL).
- Silvasti, Tiina & Ville Tikka (2021). New frames for Food Charity in Finland. I: (red.) *The Rise of Food Charity in Europe*. Policy Press.
- Skov Henriksen, Lars, Steven Rathgeb Smith & Anette Zimmer (2015). Welfare mix and hybridity. Flexible adjustments to changed environments – introduction to the special issue. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26, 5, 1591-1600.
- Stockholm Stadsmission (2022). *Dagligvarubranschen och Stockholms Stadsmission ska rädda upp till 3000 ton mat per år*. [Hämtat den 6 april 2022], <https://www.stadsmissionen.se/nyheter/dagligvarubranschen-och-stockholms-stadsmission-ska-radda-upp-till-3000-ton-mat-ar>
- Sverige Stadsmissioner (2021). *Fattighedsrapporten 2021 – Tema De ohjälpta*. Sveriges Stadsmissioner.
- Sveriges Stadsmissioner (2019). *Fattighedsrapporten 2019 – Tema Matfattigdom*. Sveriges Stadsmissioner.
- Thornton, Patricia H., William Ocasio & Michael Lounsbury (2012). *The Institutional Logics Perspective: A new approach to culture, structure and process*. Oxford University Press.
- United Nations (no date) *The Universal Declaration of Human Rights*. [Hämtat den 17 november 2021], <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- Vamstad, Johan (2018). Inte längre ett komplement: om Sveriges stadsmissioners sociala arbete med utsatta personer. *Socialmedicinsk tidskrift*, 95, 5, 549-558.
- Vamstad, Johan (2022). Det svenska sättet att ge – om skillnaden mellan privata och gemensamma pengar. I: von Essen, Johan & Lars Svedberg (red.) *Engagemangets gestaltningar – insatser i och utanför civilsambället*. Studentlitteratur.
- Vamstad, Johan & Magnus Karlsson (2022). Welfare between social and human rights – charity in the new social landscape of Sweden. *Social Policy and Society*, published online 2022-03-21. <https://www.doi.org/10.1017/S147474642200015X>